

במהות עדי מסירה (קריאת הגט ע"י העדים בזמן הגירושין)

א. הקדמה

קיי"ל דעדי מסירה כרת¹. כלומר בעיני שני עדים המעידים שהבעל מסר גט לאשתו. נשאלת השאלה מה נכלל בעדות זו? האם צריכים העדים לראות את הגט שמוסר הבעל לאשתו, או שמספיק אם ראו שהבעל מסר לאשתו שטר כלשהוא בתורת גירושין, ואע"פ שלא ראו מה כתוב בו?

ב. מקור הדין

בגמ' בגיטין² נאמר: "אמר רבינא: אמר לי אמימר: הכי אמר מרימר משמיה דרב דימי: הני בי תרי דיהיב גיטא קמייהו, צריכי למיקרייה. מיתבי: ה"ז גיטך, ונטלתו וזרקתו לים, או לאור, או לכל דבר האבד, וחזר ואמר: שטר פסים הוא, שטר אמנה הוא מגורשת, ולא כל הימנו לאוסרה. ואי אמרת צריכי למיקרייה, בתר דקריוה מי מצי אמר לה הכי? לא צריכא, דבתר דקריוה עייליה לבי ידיה ואפקיה. מהו דתימא חלופי חלפיה, קמ"ל.

מבואר א"כ, שצריכים העדים לקרוא את הגט. ויש דון אם דין זה מדאורייתא או מדרבנן, וכן האם זהו לעיכובא אף בדיעבד.

תנו בפרק "הזורק"³: "...כתב סופר גט לאיש, ושובר לאשה. וטעה ונתן גט לאשה, ושובר לאיש, ונתנו זה לזה. ולאחר זמן הרי הגט יוצא מיד האיש ושובר מיד האשה, תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה...". ושואלת ע"ז הגמ' ביבמות⁴: "מאי הוה לה למיעבד?" ומתוצת: "איבעי לה לאקריוה לגיטא".

ג. דעת תוספות

וכי תוסי⁵, דמהסוגיא בגיטין משמע, שקריאת הגט ע"י העדים מעכבת אפ"י בדיעבד, ואם לא קראו העדים את הגט לא הווי גט. והראיה, מזה שהגמ' הקי על דין זה שצריך לקרוא את הגט, מהברייתא: אמר ה"ז גיטך וכו' דמגורשת. ואם צריכי למקרי, כיצד יכול הבעל לערער ולומר שלא היה זה גט, הרי העדים מכחישים אותו? ותי' הגמ', שבאמת קראו את הגט אלא שישנו חשש שמא החליפו הבעל בשטר אחר, וכגון שחזר הגט לידי הבעל לאחר קריאת העדים. וקמ"ל שאין חוששים לאחלופי. ומזה שהגמ' לא תירצה שהברייתא מדברת בדיעבד, כלומר, דאחינ לכתחילה צריכי למקרי אלא דאם

1. גיטין דף פ"ז ע"ב, דף ד' ע"א. ועי' ר"ן פ' המגרש אם הכוונה שרק ע"מ כרתי או אף ע"מ כרתי.
2. דף יט' ע"ב.
3. דף פ' ע"א.
4. דף צ"א ע"ב.
5. גיטין דף יט' ע"ב ד"ה "צריכיי".

לא קראו אפי' הכי מגורשת ואין הבעל יכול לפוסלו, משמע א"כ דדין זה דצריכי למקרי הוא לעיכובא אפי' בדיעבד.

אולם, מקשים תוס'⁵, א"כ מה מקום יש לסוגיא ביבמות, הרי אם לא קראו העדים, אינה מגורשת. ומהסוגיא ביבמות משמע שאינה מגורשת רק בגלל שהתברר שאכן לא קבלה גט, ואם היה מתברר שקבלה גט מהבעל היתה מגורשת, אע"פ שלא קראו העדים את הגט.

ותי' תוס' שני תרוצים:

א. אה"נ אם לא קראו העדים את הגט. – אסורה להנשא. אולם אם נשאת לא תצא. ורק אם התברר שאכן לא קבלה גט מהבעל, וכגון המקרה בסוגיא ביבמות, – תצא.

ב. אה"נ אם לא קראוהו העדים לא הווי גט, ואפי' אם נשאת תצא. ובסוגיא ביבמות מדובר שקראו העדים את הגט, ולאחר מכן עייליה לידיה דבעל, והחליפו הבעל. וכיון שלא קראה את הגט שוב (לאחר שהיה בידי הבעל), קנסינן לה ותצא מזה ומזה⁶. אולם כיון שקראוהו בתחילה, אין חיוב לקרותו בשנית לאחר שהיה אצל הבעל. אלא דאם יתברר שהבעל החליפו – תצא מזה ומזה.

נמצינו למדים, דלדעת תוס' אם לא קראוהו העדים מעכב אף בדיעבד, וצריכה גט שני. אלא שצ"ע אם נשאת אם תצא או לא. לתרוץ ראשון, לא תצא. ולתרוץ שני, תצא. וצריך להבין את הסברות לשתי האפשרויות (אם תצא או לא).

עו"כ תוס': "והיה רגיל ר"י לקרות קודם הנתינה ולאחר הנתינה⁷. ומיהו פשיטא דאי לא קראה קודם הנתינה וקראה לאחר הנתינה דבר פשוט הוא דמגורשת". מבואר מדברי תוס', דאף קריאה לאחר הנתינה מועילה, ואף שלא היתה קריאה לפני הנתינה. ועדיין צריך להבין לפי תוס', האם דין זה, שאם לא קראוהו העדים שמעכב בדיעבד, אם זהו רק כשאבד הגט, אולם אם הגט נמצא בידי האשה, יקראוהו העדים כעת. או שאף אם נמצא הגט ביד האשה. כיוון שלא קראוהו בזמן הנתינה, לא הווי גט. וכן יש לעיין, אם טענות הבעל משפיעות על הדין. כלומר, אם הבעל מודה שנתן גט, האם בדיעבד כשלא קראוהו, הווי גט ואולי כה"ג אף לתרוץ השני בתוס', אם נשאת לא תצא). או אם טוען הבעל דלא הווי גט, האם לכו"ע (אף לתרוץ הראשון בתוס') אם נשאת תצא.

שני תרוצי תוס' הובאו אף ברא"ש⁸ ובר"ן⁹

ד. דעת הר"ן

הר"ן⁹ הקי', מדוע לא תרצה הגמ', שהברייתא עוסקת במקרה שישנם ע"ח ולא עדי מסירה, ולכן היתה הוא אמינא שנאמן הבעל לומר, שטר פסים הוא, שטר אמנה הוא,

6. זה שתצא מהבעל השני, אינו מטעם קנס, אלא משום שמתברר שלא קבלה כלל גט. אך זה שתצא מהראשון וכל שאר החומרות המנויות בפרק "הזורק", זהו מטעם קנס.
7. עי' תחילת דברי תוס', שכי' שמשמע מהגמ' דהקריאה צריכה להיות לפני הנתינה. וע"ע הגהות מהרש"ל על הרא"ש פ"ב סי' טז' אות ג' מדוע צריך גם קריאה לאחר הנתינה.
8. פ"ב סי' טז'. ונחלקו האחרונים בדעת הרא"ש, האם ס"ל להלכה כתי' ראשון או כתי' שני. ב"י (סי' קליה ד"ה "והעדים") נשאר בספק בדעת הרא"ש. ו"קרבן נתנאל" על הרא"ש (אות ש') ס"ל ע"פ סיוס לשון הרא"ש: "וואם לא קראוהו כלל ונאבד צריכה גט אחר" דהכריע כתרוץ א' – דלא תצא. (וכי' עוד ק"י דכן ס"ל לטור בדעת הרא"ש. וכנראה שכי"כ מחמת שהטור נוטה לתירוץ א', ואי ס"ל שאביו הרא"ש חולק, היה מצייין זאת. אולם יתכן שהטור הבין שהרא"ש מסתפק בדבר ולכן לא הביאו.)
9. דף ט' ע"ב מדפי הר"ן ד"ה "הני בי תרי". ועי' לקמן באור דבריו

כיון שבאמת לא קראו את הגט בזמן הנתינה? ות' הר"ן, שלא מסתבר לתרץ, שהברייתא עוסקת במקרה שלא היו עדי מסירה. משום, שלא מסתבר שבמקרה שאין עדי מסירה, והגט עצמו אבד, ואי אפשר להוכיח שהיו עדי חתימה, ובכל זאת תהיה האשה נאמנת לומר שהתגרשה, ואפי' כשטוען הבעל שכלל לא מסר לה גט. אלא ודאי, שאם האשה נאמנת לומר שקבלה גט, ואבד, והבעל טוען שלא מסר לה כלל גט, זהו משום שהיו עדי מסירה, למרות שלא ראו עדי המסירה את תוכן השטר שמסר הבעל לאשה (כיוון שראו שמסרו לידה בתורת גירושין חזקה דמסר לה גט ולא שטר אחר).

עו"כ הר"ן⁹, דאע"פ דקיי"ל שבעל האומר גרשתי את אשתי אינו נאמן אלא צריך לחוש לאשתו¹⁰, זהו משום שלא ראינו שום מעשה שעשה הבעל, ואין לפנינו כלום מלבד דבריו. אולם כה"ג שנתן הבעל שטר לאשתו, נאמן משום שמן הסתם נתן כראוי, וא"צ לחשוש שמא נתן לה נייר חלק או שטר פסים, וכד'. ולפי"ז כי הר"ן, דלכאורה אין העדים צריכים לקרוא את הגט, אלא סגי כשהבעל אומר דהווי גט, שהרי נאמן בזה, כה"ג, ושלא כדברי סוגיתנו בגיטין. אלא שכי' הר"ן, שכיוון שעדים אלו, עדי המסירה "עבדי ליה לכריתות", אין הם יכולים לסמוך על הבעל, וצריכים לקרוא בעצמם את הגט. וצריך באור מה כוונתו במשפט "עבדי ליה לכריתות", ומה הדרישות הנובעות מכך.

ובאמת צ"ע בדברי הר"ן משתי סיבות. שכן לקמן הביא את ב' תרוצי תוס', וכדי לבאר מדוע לפי התרוץ הראשון, אע"פ דלא הווי גיטא, מ"מ אם נשאת לא תצא, הוסיף הר"ן: "שכבר כתבתי דבעל מדינא נאמן". וק' דזה הרי רק בהוא אמינא, ולמסקנת הגמ' אין הבעל נאמן¹⁰. ועוד ק', דלקמן כי בתוסי' שאם לא קראהו העדים קודם הנתינה יכולים לקרותו לאחר הנתינה. ואם עדי המסירה הם "עבדי ליה לכריתות" מה מועיל שלאחר הנתינה יקראוהו, הרי בזמן הנתינה לא ידעו שזהו גט, וא"כ כיצד היו עדים ל"כריתות"?

ה. באור דעת תוספות ור"ן

מעתה נלכה ונשובה, לדברי תוס'⁵ לעיל. אפשר לומר שמה שכי' שאם לא קראוהו שאף בדיעבד אינו גט, כוונתם אפי' אם הגט לא שרף ולא אבד, אלא נמצא ביד האשה, כל שלא קראוהו בזמן הנתינה לא הווי גט אף בדיעבד. ומה שכי' בסוף דבריהם דאם לא קראוהו קודם הנתינה אלא לאחריה דפשיטא דמגורשת, הכוונה לאחר הנתינה אולם תכ"ד או שעדיין עסוקים באותו ענין. וסברת הדבר, משום שע"מ "אינהו עבדי ליה לכריתות" כלשון הר"ן, וכחלק מעדותם שהיתה מסירה מיד הבעל לאשה, צריך לכלול את הידיעה, שהחפץ שמסר הבעל ליד האשה הוא אכן גט. ולכן אפי' אם יקראו את הגט לאחר הנתינה (לאחר כ"ד), לא מהני כיוון שבזמן המסירה – הכריתות, לא ידעו שזהו גט. ולפי הבנה זו בתוסי', קושיתם ממס' יבמות היא קושיא פשוטה ומובנת. מדוע הגמ' כי דתצא מזה ומזה דווקא כשהתברר שהחליפו את הגט בשובר, הרי אפי' לא החליפו, כל שלא קראו את הגט בזמן הנתינה, לא הווי גט אפי' בדיעבד¹¹.

אמנם, ודאי שאפשרות זו מוגבלת או לשיטת ר"ת דלעולם לא סגי בעדי חתימה בלבד, ובעיני אף עדי מסירה (משום דאי לא בעיני כלל ע"מ, ברור שכשהיו גם ע"מ וגם ע"מ אלא שע"מ לא קראו את הגט, דהווי גט, אם הגט קיים). או לחולקים על ר"ת

10. בי"ב דף קלה' ע"א.

11. אפשרות זו לבאר שאחר נתינה הכוונה תכ"ד, נתמכת קצת מדברי תוס' בדף ה' ע"ב ד"ה "יטלנו" עיי"ש.

וסייל דסגי בעי"ח לחוד, אלא שהכא לא היו עי"ח¹². כמו"כ קי לפי אפשרות זו, שהרי תוסי הוכיחו דאף בדיעבד מעכב, מזה שהגמי לא תרצה, שהברייתא מדברת בדיעבד, ואי"כ מנייל להוכיח דאף בדיעבד מעכב אם הגט עדיין נמצא ביד האשה. הרי מהברייתא רק משמע שמעכב בדיעבד, היכא דנאבד או נשרף¹³. ועוד דוחק לפרש, דמה שכי תוסי דמהני קריאה לאחר הנתינה, הווי דווקא תכי"ד, כשלא כ"כ במפורש.

לכן נראה לפרש, שכוונת תוסי במה שכי שמהני קריאה, דהווי אף לאחר כ"ד. ולפי"ז דווקא באבד הגט ולא קראוהו, מעכב בדיעבד. אולם אם הגט קיים – אפשר לקרותו. ולפי"ז אי"ש ראית תוסי מסוגיין (שמעכב אף בדיעבד), כיון שהברייתא אכן מדברת באבד הגט או נשרף. אמנם לפי"ז צריך לפרש את קי תוסי מהגמי ביבמות, שעד שהגמי מעמידה דתצא מזה ומזה, היכא דבאמת הוחלף הגט, נעמיד באבד או נשרף הגט. ומובן דדוקא בכה"ג נחלקו תרוצי תוסי אם תצא או לא, משא"כ לאפשרות דלעיל דאף כשהגט קיים מעכב בדיעבד כשלא קראוהו, דאז נחלקו אף בזה אם תצא או לא (ועי הערה 13). ולפי"ז אתי אף לחולקים על ר"ת וסייל דסגי בעי"ח, דכיון שרק בנשרף מעכב בדיעבד, בכה"ג (נשרף) מעכב אף אם היו עי"ח, כיוון דאין הגט בעולם ואי"א לראות את חתימת העדים. ולפי הבנה זו בתוסי, צ"ל דהסברא היא דאף דבעינן עי"מ, מ"מ אין הם צריכים לראות בזמן המסירה את הכתוב בגט, ואין זה חלק מעדותם על מסירת הגט, וסגי אם יראוהו אח"כ. ולא הווי חסרון בעדותם על המסירה, וכמו ששאלנו לעיל על הר"ן, כיון שהדרישה מעי"מ היא, שיעידו שראו שהבעל מוסר שטר כלשהוא בתורת גירושין לאשה. ומן הסתם זהו גט, כיון שמסר בתורת גירושין. אלא היכא שהבעל מערער, כיון שלא קראוהו, וכעת הגט נשרף, לא הווי גט. ולפי"ז אם הבעל מודה דהווי גט, אה"נ דיועיל לכו"ע. וכמו שמועילה קריאת העדים לאחר זמן שהיא ידיעה מאוחרת, כך יתכן שתועיל ידיעתם עי"י הבעל.

ולפי"ז נראה, שתוסי למדו, שדין זה שצריכים העדים לקרוא את הגט, אין זה דין דאורייתא כחלק מעדות המסירה (שהרי ניתן להשלימה לאחר מעשה הכריתות). אלא שזהו דין שנועד למנוע ערעורים שונים העלולים להתקבל (אם נשרף הגט). ולפי"ז המחלוקת שבין שני תרוצי תוסי בשאלה אם כשלא קראוהו ואבד, אם תצא או לא. היא מחלוקת בסברא, האם סברא זו שמן הסתם הבעל הנותן שטר בתורת גירושין, הריהו נותן גט לאשתו נידחית לחלוטין כשמערער הבעל ואין אפשרות לבדוק את הדבר (נשרף הגט). דלתירוץ קמא, אין סברא זו נדחית לחלוטין, ואף שמצריכים גט נוסף, מ"מ לא תצא בגלל ערעור הבעל. ולתרוץ ב' כיון שמערער הבעל אזלא ליה "חזקה" זו, ואין בה תועלת, ולכן אם נשאת – תצא.

12. עי פניי על דברי תוסי הנ"ל, שדחה את האפשרות שדברי תוסי הם אף לשיטות החולקים על ר"ת, משום שאם כשהיו עי"ח ולא היו עי"מ אי"צ לקרותו, אי"כ מנייל לגמי להקי מהברייתא על הדין שצריכים לקרוא את הגט. דילמא הברייתא מדברת במקרה שהיו עי"ח. אולם עי לעיל משכי בשם הר"ן, שדוחק להעמיד את הברייתא באופן שלא היו עי"מ. ואי"כ לפי"ז ליק. ואי"כ דברי תוסי הם אף לחולקים על ר"ת ובאופן שהיו עי"מ, וכמשי"כ.

13. ובפניי ניסה לתי דוחק זה, וכי, דפשיטא ליה לתוסי דכיון דעי"מ בעינן, וחלק מעדות המסירה היא ידיעת העדים שהשטר שמסר הבעל הוא גט, אי"כ פשיטא דכל שלא קראו את הגט, לא הווי גיטא ואפי"י בדיעבד. אלא דמספקא להו לתוסי, כיון שהבעל אומר הרי זה גיטך אולי הווי כאילו שקראו העדים עצמם, כיון דהווי מילתא דעבידא לאגלווי (ואף דהאומר גרשתי אינו נאמן, היינו מטעם דאם גרשה, קלא אית ליה, משא"כ הכא נאמן בזה). וכי תוסי, דלא מהני אמירתו "הרי זה גיטך" כיון דאין עדות ממש בעינן משום "דבר שבערוה" ולא סמכינן אחזקה. והוכיחו זה מהגמי מדלא משני דבדיעבד סמכינן אחזקה, היכא דלא קראוהו, משמע דלא סמכינן אחזקה כלל (ואעפ"כ לתי קמא לא תצא). אמנם לעני"ד דוחק לפרש כך בתוסי, דהעיקר חסר מן הספר. דבפשוטו כוונתם להוכיח מהברייתא דבדיעבד לא מהני בלא קראוהו, כלומר שהיה מקום להסתפק בדבר זה עצמו.

וכן נראה שלמד הר"ן (שכן הוא זה שכי' שע"מ לא יסמכו על הבעל משום שהם "עבדי ליה לכריתות", ובכ"ז הכשיר אם קראוהו לאחר נתינה). אמנם, מזה שבהסבר התרוץ הראשון של תוס', הסובר שאע"פ שלא קראוהו מ"מ אם נשאת לא תצא, הוסיף הר"ן משום שמדינא הבעל נאמן, משמע דלתירוץ השני אין דברי הבעל מועילים, ואפי' אם יאמר הבעל שאכן השטר שנתן היה גט, מ"מ אם לא קראוהו, אפי' נשאת – תצא¹⁴. וכן כי "מרדכי" בהסבר דברי ר"י¹⁵, שכי' בהסבר ק' תוס' מהגמ' ביבמות: "...מאי איריא שנמצא הגט ביד האיש אפי' נשרף מיד אחר הנתינה ואין יודע מאי הוה אפי'ה פסול כדפ"י". הרי שבאר את ק' תוס' גבי נשרף, שאז בדיעבד מעכב. ומשמע דאם הגט קיים, עדיין ניתן לקריאה, וכמשי"כ שם בהמשך.

ו. דעת מהר"ם

אולם "מרדכי"¹⁵ מביא שדעת הר"מ, שא"א לקרוא לאחר הנתינה, משום "דבעינן דבשעת נתינה ידעו סהדי דהוי גט". הרי לפנינו דעת הר"מ באופן מפורש דלא כתוס', וס"ל דלא מהני קריאה לאחר כ"ד. וסברתו כדלעיל באופן הראשון בתוס', שידיעת העדים שהשטר שנמסר מהבעל לאשה הוא אכן גט, היא חלק מהעדויות הנצרכת על המסירה. ולפי הר"מ פשוט שאם לא קראוהו ע"מ, אך ישנם ב' עדים אחרים שמעידים שזהו גט (ואותם ב' לא ראו את המסירה), דלא מהני. משא"כ לשיטת תוס' ור"ן, י"ל דכה"ג מהני, וכמשי"כ לעיל.

ז. סכום בינים

נמצינו למדים אפוא, שבשאלה שהצבנו בתחילת דברינו, מה צריך להכלל בעדותם של עדי מסירה, נחלקו הראשונים. והמבחן לדעתם בזה, הוא יחסם לגט שלא קראוהו בזמן הנתינה, וכעת הוא נמצא ביד האשה. לדעת תוס' והר"ן המכשירים במקרה זה, בארנו דס"ל דסגי בעדות שהבעל מסר שטר בתורת גרושין ליד האשה, וא"צ שיראו את הכתוב בו (או לכל הפחות נאמר שצריך שידעו מה מסר, אלא דסמכינן אחזקה שמן הסתם מסר לה גט). ולדעת הר"מ שהו"ד ב"מרדכי" לא מהני כה"ג, ובארנו כיוון שמצריך ידיעה זו כחלק מעדות ע"מ.

ח. דעת הרמב"ם

וז"ל הרמב"ם¹⁶: "העדים שנותנין הגט בפניהם צריכין לקרותו ואחר כך יתנו לה. ואם נתנו לה בפניהם תחילה חוזרין וקוראין אותו אחר שנתנו לה. קראוהו והוא ביד

14. ומזה שהר"ן הסביר את תירוץ א' הסובר שאם נשאת לא תצא, ע"י הסברא שהבעל מדינא נאמן, מוכח שסובר כאפשרות השניה שהעלינו בדעת תוס', וכמשי"כ בפנים. שכן לפי האפשרות הראשונה דאפי' אם הגט קיים לא מהני מה שיקראוהו לאחר הנתינה לאחר כ"ד, היה להר"ן להסביר, שתירוץ א' ס"ל שלענין להוציאה מבעלה סמכינן על הקריאה כעת (לאחר הנתינה ולאחר כ"ד). אלא מוכח שהר"ן ס"ל שבאמת קריאה לאחר כ"ד מועילה. אלא שמה שכי' שמעכב, זהו באופן שאבד הגט, ובזה נחלקו ב' התיורצים אם אף תצא מבעלה או לא. ובאופן שאבד הגט, ההסבר היחיד מדוע לא תצא הוא משום שמדינא הבעל נאמן (ל"ש לומר שיקראוהו כעת משום שנשרף הגט). וא"ת שמה שהעדיף הר"ן להסביר בעזרת הסברא שמדינא הבעל נאמן, ולא הסביר שיקראוהו כעת, משום שסובר דקריאה לאחר כ"ד לא הווי מכלל העדות. י"ל דאם כך כ"ש שא"א לסמוך על הבעל, משום שבעינין שיהיו עדים על הכריתות (וכמשי"כ הר"ן בעצמו בתחילת הדיבור).

15. ס"י שמגי'

16. פ"א מהלי גרושין הלי יטו-כא'.

הבעל או ביד שלוחו והחזירוהו לו וחזר הוא והכניסו לתוך ידו ונתנו לה חוזרין וקוראין אותו. לא קראוהו אלא נטלתו וזרקתו לים או לאש הרי זו מגורשת הואיל וקראוהו תחילה אין חוששין לו שהחליפו. ולא עוד אלא אפילו אמר הבעל שטר אחר היה ולא היה הגט שקראתם אינו נאמן והרי זו מגורשת. הרי שלא קראו הגט בתחילה ונתן לה הגט בפניהם וזרקתו לאור או לים אע"פ שהבעל אומר גט כשר היה הרי זו ספק מגורשת".

מדברי הרמב"ם עולה בברור, שאפשר בדיעבד לקרוא את הגט לאחר כ"ד. קודם כל, שכן כ' "ואם נתנו לה בפניהם תחילה – חוזרין וקוראין אותו אחר שנתנו לה" ולא הגביל דבר זה דוקא תכ"ד. ובפשטות מדובר כשלא קראו את הגט בתחילה¹⁷. וכן בסיום דבריו, בחר הרמב"ם להשמיענו דלעיתים הווי אף ספק מגורשת, וזה היכא שאבד הגט, משמע דאם הגט בעולם יש לו עדיין תקנה – בקריאה. אמנם עדיין צריך להבין: א. מדוע ספק מגורשת, ולא ודאי אינה מגורשת. ב. האם ספק מגורשת ואף תצא כתרוף ב' בתוס', או דלא תצא כתרוף א' בתוס'.

וזה לשון תה"ד¹⁸: "וכדי למשקל ולמטרי במילי דאורייתא אשיבך גם על מה שכתבת דע"כ הרמב"ם לא סובר כשנויא קמא דלא תצא מדכתב דאם לא קראוהו קודם הנתינה ונטלתו וזרקתו לאור דספק מגורשת היא וא"כ מספק תצא ובניהם ספק ממזרים נראה דאין להוכיח כלל דסובר הרמב"ם דלא כשינוייה קמא דכבר ידעינן דהרמב"ם כ' כל פסקיו רק מסוגיית התלמוד לפי פשוטו ולא מתוך הדקדוקים כמו התוס' ושאר גאונים ולכך דקדק בלשונו לכתוב שאם נטלתו וזרקתו לאור דספק מגורשת היא דווקא כה"ג דאינו ידוע כלל אם נתן לה גט מעולם הרי זה ספק מגורשת דהבעל עצמו אע"ג דקאמר גט כשר הוא איהו לא מהימן כלל דאין דבר שבערוה פחות משנים אבל היכא דלא קראוהו לא קודם נתינה ולא אחר נתינה ולאחר כן נמצא גט כהלכתו ביד האשה לא תצא כלל ואע"ג דלא צריך גט אחר אפי' בדיעבד וההיא דפרק האשה רבה הכי דייקנן כדדייק באשירי ובתוס' לפי שינוייה קמא דוקא נמצא שובר ביד האשה אבל נמצא גט לאחר זמן בידה לא תצא ולא דייקנן כדדייק במרדכי ובהגה"ה במימוני בשם ס' התרומה דטעמא דנמצא שובר ביד האשה הא נטלתו וזרקתו לא תצא דכה"ג סבר הרמב"ם תצא".

באור הדברים. השואל הבין מלשון הרמב"ם "ספק מגורשת" שאפי' אם נשאת תצא כמו כל מקום שנזכר "ספק מגורשת"¹⁹, וכתרוף שני שבתוס'. ותה"ד טוען שאין כאן ראייה שהרמב"ם סובר כתרוף ב' דדוקא היכא שאבד הגט הווי ספק מגורשת, אולם אם הגט קיים לא הווי ספק מגורשת, אלא יכולים לקרותו כעת. כלומר, דתה"ד הבין ששני תרוצי תוס' חולקים רק בתירוץ הק' מהגמ' ביבמות לסוגיא בגיטין, אולם אין הבדל בין שני התירוצים לדינא. דתירוץ א' מתרץ, שמהסוגיא בגיטין משמע דלא תנשא היכא דלא קראוהו, אולם אם נשאת לא תצא – היכא שהגט ביד האשה. והגמ' ביבמות עוסקת כשהתחלפו הגט והשובר ואז תצא (אולם אה"נ דאפשר היה לומר דאם לא קראוהו ואבד דאפי' נשאת – תצא). ותירוץ ב' מתרץ שמהסוגיא בגיטין משמע דאפי' נשאת תצא – היכא שאבד הגט. והגמ' ביבמות משמיעה חידוש דלפעמים תצא משום קנס (אולם אה"נ אם הגט ביד האשה – לא תצא).

17. אמנם ע' בילקוט שנויי נוסחאות ברמב"ם מה"ד פרנקל, ולפ"ז אולי כוונתו לחומרא שהחמיר ר"י שצריך לעולם לקרוא קודם נתינה ואחר נתינה. אך הדברים דחוקים ביותר בלשון הרמב"ם.

18. פסקים ס"י כ'.

19. ע' רמב"ם פ"י מהל' גרושין הל' י'.

ויש לעיין, דלכאורה אין זה פשט דברי תוס'. דמתוס' משמע דב' התירוצים חלוקים באותו מקרה, עליו מדובר בסוגיא בגיטין, דלתירוץ א' לא תצא, ולתירוץ ב' תצא. אלא שישנן שתי אפשרויות להבין את כל דברי תוס' אם למדו שמהסוגיא בגיטין משמע דבדיעבד לא מהני אף שהגט ביד האשה, וכמשי"כ לעיל²⁰. ועוד דלפי הבנת תה"ד בתירוץ א', עדיין ק' מדוע על מנת להשמיע מקרה שאפ"י נשאת תצא, היתה צריכה הגמ' ביבמות לומר שמדובר שהשובר התחלף בגט. הרי ניתן היה לומר שמדובר שלא קראו את הגט ואבד, וא"כ עדיין יש מקום להבנת השואל שדייק שהרמב"ם ס"ל כתרוץ ב' בתוס'.

ומ"מ הן לדברי השואל והן לדברי תה"ד, ס"ל לרמב"ם, דאם אבד הגט, אפ"י אם נשאת תצא, ואם הגט קיים – יכולין לקרותו כעת.

ט. באור דעת הרמב"ם

אמנם עדיין טעון ברור, מדוע כשלא קראו העדים את הגט ואבד, הווי "ספק מגורשת", מהו הספק?

אפשר לומר שהספק הוא, האם להאמין לבעל האומר שנתן גט כשר, וכמו בעל האומר גרשתי את אשתי שנאמן. או שכיון שלא ראו העדים את הגט, אינו נאמן. וכן נראה קצת מלשון הר"ן שכי, שמדינא הבעל נאמן, אלא משום שאלו הם ע"מ והם "עבדי ליה לכריתות" עדיף שלא יסמכו על הבעל. ובהסבר מדוע נאמן הבעל כי הר"ן, דהוא מדין בעל האומר גרשתי את אשתי שנאמן. אלא שק' להסתמך על הר"ן בזה, משום שהר"ן לא כי דהווי "ספק מגורשת".

אלא שיש להקי' על אפשרות זו להסבר הספק. א. כי הרמב"ם²¹: "שליח שהביא גט נותנו לה בפני שנים ואותן השנים צריכין לקראתו... ולא קראוהו ע"מ ונטלתו וזרקתו לים הרי זו ספק מגורשת". וא"כ הרי שליח אינו נאמן כבעל ומדוע הווי ספק מגורשת ולא ודאי דאינה מגורשת. ב. משמע מלשון הרמב"ם דאפ"י אם הבעל טוען דלא הווי גט, בכ"ז הווי ספק מגורשת²², והסיבה היא דאע"פ שלא ראינו את הגט והבעל טוען שלא נתן גט, בכ"ז מן הסתם כיון שנתן שטר בתורת גרושין, הווי גט. וא"כ, אם "חזקה" זו כ"כ מועילה אפ"י נגד הכחשת הבעל כשהעדים לא ראו, מדוע כשהבעל מודה דהווי גט, דאז הוא מצטרף ל"חזקה" זו, ואין בעצם אף אחד הטוען דלא הווי גט, ורק העדים טוענים שלא ראו את הכתוב בו (אך אינם טוענים שלא היה זה גט), מדוע הווי ספק ולא הווי מגורשת ודאי²³.

אפשרות אחרת לפרש את ה"ספק" הנ"ל היא, שהספק הוא אם ע"מ צריכין לידע בעצמם שזהו גט, או שדי בידיעת אחרים שזהו גט, וזוהי בעצם השאלה שהצגנו בתחילת המאמר²⁴.

20. וכן השאלה אם משי"כ בתחילת דבריהם דמעכב בדיעבד, אם זהו אך במקרה שהגט ביד האשה.

21. פ"ו מהל' גרושין הל' יד.

22. כ"כ ב"ש בס"י קלהי סק"ג. וכן משמע מפשטות לשון הרמב"ם בפ"א מהל' גרושין הל' כא', שאם לא כן, אלא שהיה מקרה דודאי אינה מגורשת, היה הרמב"ם כותבו במפורש ולא מסתפק בהבאת המקרה דהווי ספק מגורשת.

23. עי' ישי"ש פ"ב מגיטין ס"י יחי' דכ', דזה שהחמיר הרמב"ם אפ"י כשטוען הבעל דהווי גט, הוא חומרא בלא טעמא. וע"ע לקמן שניישב בעז"ה "חומרא" זו.

24. כך מפרש הרב שך בספרו "אבי עזרי" פ"א מהל' גרושין הל' כג'. וע"ע שם בתחילת הדברים, שמתחילה רצה לומר, שפשוט לרמב"ם שע"מ צריכים לדעת ד"ז בעצמם. ועי' בהגהות בסוף הספר שחזר בו מזה. אולם עדיין יתכן שזהו ספקו של הרמב"ם וכמשי"כ בפנים.

אולם הדוחק באפשרות זו הוא, מזה שהרמב"ם מתיר לקרוא גט לאחר זמן כשהוא ביד האשה, משמע שסובר שקריאת הגט אין היא חלק מעדות המסירה, שהרי אם לא כן בזמן המסירה "במאי כרתי" הרי אין הם יודעים בברור שזהו גט, וכמשי"כ בדעת תוס'. וא"כ לא מסתבר שהרמב"ם הסתפק אם העדים צריכים לדעת שזהו גט, או שסגי שאחרים יודעים שזהו גט.

ואפשר לפרש את ספקו של הרמב"ם באופן אחר. דלעולם אין הבעל נאמן כלל, לא במה שאומר כעת דהווי גט או דלא הווי גט, ולא בזה שנתן שטר בתורת גרושין. וא"כ כיון שאין דברי הבעל כלום, ואין עדות כלשהיא (בין מצד ע"מ ובין מצד עדים אחרים) שהשטר שנמסר מיד הבעל לאשה היה באמת גט, הווי ספק.

ולפי"ז לק"מ. דבאמת שליח שוה לבעל וגם הוא (השליח) וגם הבעל אינם נאמנים, והווי ספק. וכן ק' השניה לעיל, ל"ק. דאין דברי הבעל כלום ולכן אין הבדל בין מקרה שהבעל טוען דהווי גט לבין מקרה שטוען דלא הווי הגט, וכמו"כ אין כלל "חזקה" שאכן מסר גט. וגם מה שהיה דחוק באפשרות השניה, לא דחוק לפי אפשרות זו. דבאמת הרמב"ם סובר דאין הידיעה שאכן השטר הנמסר היה גט, חלק מעדות המסירה. והראיה שאפשר ל"השלימה" לאחר זמן, אלא שלא בזה הסתפק הרמב"ם במקרה שאבד הגט, וכמשי"כ. ולפי"ז ל"ק משה"ק הישי"ש (ע"י בהע" 23), דזה שכי הרמב"ם דהווי ספק מגורשת אפי' כשטוען הבעל דהווי גט, לא הווי חומרא בלא טעמא, משום שאין הבעל נאמן כלל.

בשולי הדברים יש להעיר, שאף באחרונים התחבטו בהבנת הראשונים בענין זה. בשו"ע²⁵ כ' :... וזרקתו לאור או לים... הרי זו ספק מגורשת". והוסיף הרמ"א: "ואפי' אם נשאת תצא. אבל אם הגט עדיין יוצא מתחת ידה אם נשאת לא תצא, אבל לא תנשא בגט זה, מאחר שלא קראו אותו תיכף אחר הניתנה. ויש חולקין" והנה משכי שאם הגט בידה לא תצא אך אם לא נשאת צריכה גט אחר, זהו ע"פ דעת ר' ירוחם שס"ל שזו כוונת תוס' בתרוצם האי' (ומבואר שהבין כאפשרות האי' שהעלנו לעיל בתוס' דנחלקו התירוצים היכא שהגט קיים). אולם בהבנת ה"יש חולקין" נחלקו האחרונים. דעת ב"ש²⁶, שזהו ת"י ב' בתוס' הסובר, דאפי' אם נשאת תצא, ומדובר במקרה שאבד הגט (קצת דוחק לפיו מדוע כ' הרמ"א דעה זו בסוף דבריו ולא מיד לאחר הסבר דעת השו"ע — ק' הגר"א). מבואר שהבין ב"ש בתוס' שנחלקו התירוצים במקרה שהגט אבד. (ודלא כר' ירוחם). דעת הגר"א²⁷, שזהו ת"י ב' בתוס', אולם אפי' במקרה שהגט ביד האשה, כלומר כהבנת ר' ירוחם בתוס', שנחלקו התי' אפי' כשהגט קיים.

י. סכום

הדעת נוטה, שהן לתוס' והן לרמב"ם, הדרישה שיקראו העדים את הגט אינה חלק מעדותם על המסירה. אולם אין הדברים מוכרעים, ועדיין צ"ע.

25. ס"י קלה' סעיף ג'.

26. שם, סק"ה, וכן הסכים ערוה"ש שם סק"ט.

27. שם, סק"ו.